

УДК 811.161.3

Н. У. Чайка, доктор філалагічных навук, прафесар кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі БДПУ

N. Chaika, Doctor of Philology, Professor of the Department of Linguistics and Linguodidactics BSPU

**СЕМІЯТЫЧНАЯ КАМПРЭСІЯ Ў МАСТАЦКІХ
І ПУБЛІЦЫСТЫЧНЫХ ТЭКСТАХ
SEMIOTIC COMPRESSION IN FICTION AND JOURNALISM**

У сучаснай беларускай мастацкай літаратуры і публіцыстыцы назіраецца значная колькасць структурна-сінтаксічных мадыфікацый, што абумоўлена лаканічнасцю і экспрэсіўнай афарбоўкай названых канструкцый. Гэта дае магчымасць рэалізаваць эстэтычную функцыю і ўздзейнічаць на чытача. Даследаваць падобныя канструкцыі мэтазгодна ў аспекце тыпалагічна-граматычных даследаванняў. На сучасным этапе пытанне функцыянавання адзінак дынамічнага сінтаксісу адлюстравана ў канцэпцыі наступных тыпалогій: кантэнсіўнай (М. Н. Азімава [1], Г. П. Мельнікаў [2], А. Я. Міхневіч [3]), парадку слоў (А. У. Цымерлінг [4]), лінейнай паслядоўнасці ў сінтагмах (Л. Тэньер [5]), граматыка-структурнай (А. Я. Кібрык [6], Д. Патэльберг [7]), семантыка-дыстрыбутыўнай (С. А. Важнік [8]), сінтактыка-семантычнай (С. Кароляк [9]). Нягледзячы на значную колькасць прац і тэорый, да сённяшняга часу не выпрацаваны крытэрыі размежавання такіх з'яў кандэнсацыі ў сінтаксічнай сістэме беларускай мовы, як сінтаксічная кампрэсія і рэдукцыя. Неабходна выявіць і размежаваць прыкметы семіятычнай і камунікатыўнай кампрэсіі, вызначыць іх тыпы, віды і заканамернасці функцыянавання.

Семіятычная кампрэсія ў сінтаксічнай сістэме беларускай мовы рэалізуецца пераважна ў сінтаксічных пераўтварэннях. Да іх адносяцца асіметрыя плана выражэння – зместу, пропуск злучнікаў і частак выказвання. Канструкцыя *Зязюля. Танюша, якія пытанні на праўленні? Вітаю! Даўненька не бачыліся! Дай, думаю, пазваню, можа, на возера, на юшку, альбо ў лазню... Пра што гаворка?* (А. Дзялендзік) мае некалькі адзнак семіятычнай рэдукцыі. Па першае,

гэта пропуск дзеяслоўных выказнікаў – *разглядаюцца і паехаць / пайсці, ідзе (гаворка)*. Акрамя таго, у канструкцыі назіраецца неўжыванне займенніка з указаннем на ўдзельнікаў сітуацыі (*мы не бачыліся*). Указанне на асоб ажыццяўляецца сродкамі кантэксту – адна асоба згадвае другую, такім чынам, анафарычнае неўжыванне кампенсуецца ў поўнай меры.

Класічным прыкладам семіятычнай кампрэсіі выступае канструкцыя Аскольд (пасля паўзы). *Каб чаго-небудзь дасягнуць у навуцы, трэба васемнаццаць, дваццаць гадзін. А то ўсё жыццё будзеш друкаваць арткульчыкі «Яшчэ раз да пытання аб...», «Некаторыя дадзеныя пра...». Я доўга думаў і прыйшоў да вываду – няхай мяне лічаць ідыётам, – мне не трэба заводзіць сям'ю*. Інга (усміхаючыся). *І гэта ўсё?* Аскольд. *Мама?* (А. Дзялендзік). У дадзеным выпадку кампрэсія кваліфікуецца як сінкрэтычная – назіраюцца рысы семіятычнай і камунікатыўнай. Рысы семіятычнай кампрэсіі рэалізуюцца ў пропуску дзеяслова са значэннем *працаваць*, камунікатыўная кампрэсія пацвярджаецца наяўнасцю анафарычных займеннікаў – *мне, гэта* і адсутнасцю цэлай часткі выказвання ў рэпліцы *Мама?*

Семіятычная кампрэсія праўляецца ў сінкрэтычнасці сінтаксічных пазіцый: Новікава. *А ўсе сродкі – на КБА, водаправод...* (А. Дзялендзік). Пропуск дзеяслова перамяшчае лагічны акцэнт на аб'ект *на КБА, на водаправод*. Аб'ект у такіх выпадках выконвае функцыю акалічнасці мэты і прэдыката адначасова.

Канструкцыя Новікава. *Чакайце! Гэта што – з міжнароднай выстаўкі?* Новікава (пасля маўчання, горка). *Глядзіш на вас і не ведаеш – яшчэ адну вымову або...* (А. Дзялендзік) змяшчае некалькі адзнак семіятычнай кампрэсіі. Па-першае, гэта пропуск адначасова прэдыката і аб'екта ў канструкцыі *Гэта што – з міжнароднай выстаўкі?* У сказе адна сінтаксічная пазіцыя з *міжнароднай выстаўкі* сумяшчае функцыі прэдыката і аб'екта. Падобная з'ява выяўлена ў канструкцыі *Глядзіш на вас і не ведаеш – яшчэ адну вымову або...* – тут назіраецца пропуск адначасова прэдыката і аб'екта. Відавочна, што экспліцытна выражаная пазіцыя суб'екта мае сінкрэтычны характар і выконвае функцыі прэдыката і аб'екта. Канструкцыі з сінтаксічнай кампрэсіяй характарызуюцца

несупадзеннем колькасці экспліцытна і імпліцытна выражаных сінтаксічных пазіцый.

Назіраюцца прыклады, калі кампрэсія ахоплівае тры кампаненты, пры гэтым экспліцытна выражаны толькі два: Зязюля. *Сёння – вымову, заўтра – малака ўдосталь... Будзем гатаваць такія дэлікатэсы для кароў – гарадскія рэстараны пазайздросцяць... Галоўнае цяпер – замацаваць моладзь і тых, хто застаўся* (А. Дзялендзік). У канструкцыі *Сёння [мы вам зробім] – вымову, заўтра [вы дасце]* – малака ўдосталь... мінімальнае колькасць кампанентаў не змяняе свабоднаму функцыянаванню канструкцыі.

У канструкцыі *Галоўнае цяпер – замацаваць моладзь і тых, хто застаўся* кампрэсія ахоплівае кампанент *для нас*. Нязначная колькасць семантычнай кандэнсацыі практычна не ўплывае на паўнату інфармацыі, выражаную сказам. Пры такіх абставінах можа назірацца і анафарычнае адсылка: Рая. *Вы даруйце, Наталля Мікалаеўна. А што з вашым Віктарам Васільевічам?* (А. Дзялендзік).

Выяўлены выпадкі, калі кампрэсія ахоплівае частку сказа – разгорнутае дапаўненне: Мама. *Ха-ха! Інтэлігентнасць? Вось гэтым?* (Хапае афрыканскую статуэтку.) *Толькі паказваць такія штучкі дзецям – злачынства, і я не дазволю! Я не дапушчу! Я выкіну воі гэту поскудзь!* (Намерылася выкінуць за акно.) (А. Макаёнак). Схема кандэнсацыі зместу ў такіх выпадках наступная: *Толькі паказваць такія штучкі дзецям – злачынства, і я не дазволю (паказваць такія штучкі дзецям)! І я не дапушчу (гэтага)*. Кампенсуецца сінтаксічная кампрэсія сродкамі кантэксту.

Скарачацца могуць адначасова ўсе прэдыкатыўныя кампаненты: Бацька. *Яго ж трэба да доктара, да хірурга.* (Паспешліва апрагнаецца.) *А тут не дактары, а гангстэры!.. За якую-небудзь драпінку ён здзярэ з цябе месячны заробак. А тут цэлае вуха... Дачка. Мама! Яго не да хірурга трэба, а да краўца! У яго адарвалі вуха ад шапкі.* Мама аслупянела. Тата рагоча. Мама. *Як ад шапкі? Дачка. А ты думала – такое вуха, сваё? Не-е, не такі ён дурань, каб падстаўляць пад чужую нагу сваё вуха* (А. Макаёнак). Прэдыкаты *А тут цэлае вуха (адарвана)...* Дачка. *Мама! Яго не да хірурга (весці) трэба, а да краўца!*

У яго адарвалі вуха ад шапкі. Мама аслупянела. Тата рагоча. Мама. Як ад шапкі? Дачка. А ты думала (адарвалі) такое вуха, сваё? адносяцца да дынамічных і акцыянальных. А ў такіх выпадках актуалізуецца, як правіла, аб'ект да краўца, не да хірурга і інш.

Выяўлены выпадкі, калі звышфразовае адзінства мае кальцавую структуру: адкрывае і замыкае яго канструкцыя з кампрэсіяй суб'екта: *Мама. Пачаў? Даўно завёў! Даўно водзіш! І не шурь-мурь, а... распуснічаеш. І гэта даўно не сакрэт, даўно ўсе ведаюць. Твае знаёмыя сустрэлі мяне і з радасцю расказалі... А я адказала, што ўсё даўно ведаю, хай не радуюцца. Я сказала, што мы паўгода з табой не жывём як муж з жонкай і думаем разводзіцца. Што тут няпраўда? Мы ж не жывём? Так? (Ледзь не плача.) Не жывём! Паўгода ўжо! Тата. Як? Як-небудзь? Мама. Што? Разрыў? О'кэй! Хоць зараз! Я даўно гэтага чакала. Я даўно заўважыла гэту тваю тэндэнцыю. Але сагомні: дзеці застануцца са мной! (А. Макаёнак). Услед за названай структурай змяшчаюцца канструкцыі з двайной кампрэсіяй *Што? Разрыў? О'кэй! Хоць зараз!* У падобных сказах сінкрэтызм сінтаксічнай пазіцыі праяўляецца найбольш выразна.*

У выпадках, калі канструкцыя змяшчае дзве экспліцытна выражаныя сінтаксічныя пазіцыі, яны сінкрэтызуюць у сабе суб'ект, прэдыкат, аб'ект і сірканстант: *Сын. Мухамед сказаў, што гэта не па-джэнтльменску, што я – захопнік. А я законна ж? Тата. Законна! І што далей? Тата. Але бойка была непазбежная. Пятніце іменна ў тым, хто першы нанясе ўдар. Малыш правёў прэвентыўную аперацыю. А што далей. Сын. Ён мяне таксама ўдарыў. Потым мы схпіліся, потым пакаціліся, потым ён наступіў на вуха і адарваў. Во! (Паказвае сваю шапку.) Дачка. А ў Мухамеда – кроў з носа. Тата. Значыць, ты пацярпеў матэрыяльныя страты! Мама. Як можна так абьякава, калі тут сапраўднае хуліганства? (А. Макаёнак). У падобных звышфразавых адзінствах актуалізуецца пераважна акалічнасці: *А я законна ж? Законна! І што далей? А што далей. Як можна так абьякава....**

Кампрэсія можа рэалізавацца і ў анафарычнай замене цэлай часткі паведамлення: *Сын. Мама! Расталкуй мне, калі ласка. Вот ты дзве гадзіны*

мазлася, прычэсвалася, фарбавалася... Ты зусім другая стала. Для чаго ўсё гэта? (А. Макаёнак). Канструкцыя *Для чаго ўсё гэта?* змяшчае анафарычную адсылку ўсё, якая эксплікуе сэнс цэлага выказвання.

Выкарыстанне канструкцый з пропускам розных элементаў – асноўная прыкмета семіятычнай кампрэсіі. У такіх выпадках практычна кожная канструкцыя з’яўляецца асіметрычнай. Напрыклад, складанае сінтаксічнае цэлае Сын. *Імя даюць тады, калі яшчэ невядома, які чалавек будзе. А мянушку – па заслугах. Дык вось учора ён з’явіўся на двары з бацькавым партфелем, ды з такім... з кракадзілавай скуры. Бацька з Індыі прывёз. Уся драбязя з нашага двара сабралася каля гэтага партфеля. Кожнаму хацелася панасіць ці хоць патрымаць. І Пузыр тут жа, хоць тупы, а дадумася. хочаш патрымаць партфель – ідзі нясі дань. І панеслі. Хто што мес. А ён сядзіць, як султан, і толькі распараджаецца. «Што прынёс? Марожаног? На, панасі. А ты з чым стаіш? З цукеркамі? Ану, перадай партфель. А ў ябе што? Пірожнае? Ладненька. Хопіць-хопіць-хопіць! Ададай цукер яму!» (А. Макаёнак) змяшчае анафарычную замену *Пузыр – ён*, пропуск аб’екта: *Бацька з Індыі прывёз*, *Кожнаму хацелася панасіць ці хоць патрымаць*, пропуск суб’екта: *«Што прынёс?»*, *Ану, перадай партфель*, пропуск суб’екта і аб’екта адначасова: *І панеслі*, пропуск прэдыката: *А ў цябе што?* У падобных выпадках канструкцыйная кампрэсія мае выражаны характар – гэтаму спрыяе накладанне асіметрычных структур адна на адну.*

Падобныя з’явы дастаткова пашыраны ў беларускай драматургіі. Накладанне канструкцый з рознымі відамі кампрэсіі надае тэксту дынамічны характар: Сын. *Рве дыпламатычныя адносіны. (Філасофствуе.) Тут разабрацца трэба. Пакуль што я нічога не разумею. Выходзіць – я вінаваты. Але ў чым? Дапусцім, усё было, як было, толькі я не падслухаў... Тады ўсё было б прыстойна?.. Нават калі б і падслухаў, але стаіўся і прамаўчаў – таксама ўсё было б прыстойна, і я і мама былі б харошыя. Дзіўна. Не разумею. (Паўза.) Вот задача! (Раптам успомніў.) Правароніў! Ён жа даўно пачаў... (А. Макаёнак). У прыкладзе назіраецца кампрэсія наступных элементаў – аб’екта: *Тут**

разабраца трэба, Выходзіць – я вінаваты, Данусцім, усё было, як было, толькі я не падслухаў..., Не разумею, Ад мяне дык патрабуюць – што б я ні зрабіў, нават калі нашкодзіў – не ўтойваць, прызнавацца, суб'екта: Дзіўна, лакатыва: Ён жа не сапхнуў мяне..., прэдыката: А чаму ж яна?, суб'екта і аб'екта адначасова: Правароніў!

З'явы семіятычнай кампрэсіі назіраюцца і ў публіцыстычных творах. Асабліва сцю названай з'явы ў газетах з'яўляецца наяўнасць ключавога сказа, што змяшчае сінтаксічную кампрэсію, і канструкцый, што раскрываюць змест сказа: *І вось – заключны акорд акцыі: Полацк, які ўвесь год з гонарам трымаў высокае званне першай Культурнай сталіцы краіны, прадставіў у яе галоўным горадзе набыткі свайго творчага жыцця і гістарычнай спадчыны. Фармальна гэтая прэзентацыя працягвалася два дні. Аднак чарада яе вятчых мерапрыемстваў, удзельнікамі якіх сталі больш як 300 палачан, якіх пэўны час будзе сілкаваць культурнае жыццё Мінска (ЛіМ, № 3, 2011).* У ключавым перадпазіцыйным сказе назіраецца наяўнасць анафарычных адсылак.

Ключавы сказ можа набываць структуру намінацьўнага: *Даходы і расходы. Канец адпачынку давалося даць заць у вёсцы Рабавічы Слаўгарадскага раёна. Пачатак студзеня, цямнее рана. Чым заняцца доўгімі нуднымі вечарамі? Усе кнігі гаспадара хаты даўно прачытаны (ЛіМ, № 3, 2011).* Кампрэсія ў дадзеным выпадку мае сінкрэтычны характар і змяшчае таксама пропуск суб'екта.

У публіцыстычных творах назіраецца функцыянаванне адначасова канструкцый з сінтаксічнай непаўнатой і рэгулярнымі граматычнымі з'явамі, з пропускам суб'екта і аб'екта: *У невяліччай зале – паліца «Беларуская літаратура», непадалёку шчыльнымі радамі стаяць часопісы «Польмя», «Нёман», «Маладосць», «Алеся», «Вожык», «Вясёлка». Ужо гэты факт – сведчанне таго, што немалыя фінансавыя сродкі на прапаганду літаратурных перыядычных выданняў вылучаюцца. Прашу Фларыду Аляксандраўну аформіць мяне часовым чытачом бібліятэкі і выдаць на пару дзён два нумары «Польмя» (ЛіМ, № 3, 2011).*

Ужыванне значнай колькасці намінацый у публіцыстычных творах абумоўлена жанравымі патрабаваннямі тэксту: *Чаго чакаюць ад творцаў? Першыя лаўрэаты літаратурнай прэміі імя Кірылы Тураўскага. За класіку – аднагалосна. .... Падтрымалі літаратараў. Напярэдадні Новага года ў Гомелі ў Белай гасцінай Палаца Румянцавых і Паскевічаў адбылася ўрачыстая цырымонія ўручэння прэміі аблвыканкама – Літаратурнай прэміі імя Кірылы Тураўскага. Віншваем!* (ЛіМ, № 2, 2014).

Ключавая канструкцыя можа быць недасказанай: *Што да сяброў з замежжа... Едзем звычайна на возера Свіцязь, дзе побач дзве крыніцы – з «белай» і з «чорнай» вадой* (ЛіМ, № 16, 2013). Астатнія сказы з сінтаксічнай кампрэсіяй раскрываюць змест ключавой, і гэта ўзмацняе экспрэсіўнасць і дынамічнасць тэксту.

Творы Г. Марчука таксама змяшчаюць значную колькасць канструкцый з семіятычнай кампрэсіяй. Назіраюцца тэксты, у якіх пераважаюць канструкцыі аднаго тыпу. Напрыклад, кампрэсія прыўляецца пры ўжыванні сказаў з апушчаным выказнікам з семантычнай і статальнай лакалізацыі: *Несцерка. Яно і бачна, што вы – ашмянскі шляхціц: адна калашына ў халяве, а другая – апушчана. Патыліца. Паслужай хлопе, у мяне каштоўныя паперы, іх нельга прамачыць.* (Штурхае Несцерку). *Несцерка. У вас паперы, а ў мяне пячатка* (Г. Марчук). Накладанне няпоўных канструкцый адна на другую стварае эфект лаканічнасці выказвання.

Кампрэсія некалькіх канструкцый рознымі з’явамі стварае эфект дынамізму: *«Абдула». Шляхціц Абдула. Былы кухар з кухні турэцкага султана. Асалам алейкум, пан! Адбіраюць, але толькі з шляхцюкоў. Пуп-Шушкевіч. Хто сам?* (Г. Марчук). У дадзеным выпадку ўжываюцца канструкцыі з пропускам суб’екта і аб’екта адначасова: *Адбіраюць, але толькі з шляхцюкоў* і з рэгулярнымі структура-граматычнымі з’явамі: *Хто сам?* У выпадках, калі кампрэсія ахоплівае разгорнутае дапаўненне, канструкцыя нагадвае рэдукаваную: *Аканом. Бальтазар (упалі на калені). Пашкадуй, яснавельможны, і ў думках не было* (Г. Марчук).

Кампенсацыя семіятычнай кампрэсіі можа быць абумоўлена сітуацыйнымі фактарамі. Аўтарская рэмарка змяшчае скрыты сэнс усіх кампрэсаваных і «сціснутых» рэплік: Стрэл з гарматы. Аксён. (падняў галаву). *О, нябесная сіла, як хутка. Ужо і анёлаў ніспаслаў. Усё. Канцы. Дачакаўся. Ідзе пачвара з касою.* Анця. (нечакана, з трывогай). *Тата! Родны! Аб чым ты? Ей-ей-ей, ці ж ты не пазнаеш? Я гэта, дачка твая, Анця. О! Несцерка разам, ці ж не бачыш?* Аксён. (не адразу). *Дык... Не... Ай, святыя ўгоднікі! Доня, мая донечка. Га, людцы? Жывая ж, прыгажуня мая. Ай, і хлапчук той самы, Несцерка, дай Бог табе здароўя, а мне грошай. Ды вось ліха напала, ні грошай, родныя, ні харчоў* (Г. Марчук).

Назіраюцца выпадкі, калі суб'ект апускаецца ва ўсіх рэпліках складанага сінтаксічнага цэлага. Падобныя з'явы мэтазгодна кваліфікаваць як кампрэсійная дамінанта: Аксён. *Не, паслухайце свайго старога дурня. Пашкадаваў я іх. Набіліся ў госці. Узяліся розуму вучыць. Гаспаюць, на зоркі глядзяць, пясок перасыпаюць, нешта не па-людску крычаць, ат, думаю, дзякуй Богу, розуму навучаць, уратаюць ад сораму. З таго ўратавання, о, клаўся паміраці, доня мая.* Анця. *Тата! (Абдымае.) Родны, не дачакаўшыся нас* (Г. Марчук). Часам да суб'ектнай дамінанты далучаецца і прэдыкатыўная: Патыліца. (панюхаў паветра). *А, вараная капуста. «Абдула». А-вай-вай! Каўбаса!* Аксён. *Няхай д'ябал жыве з такою дачкою. Усё папалам.* Анця. *Начыста. Папалам. «Абдула». Што з ім? Таго... мазгі, шайтан.* Несцерка. *Цяпер такая мода – толькі тварам, без рук, о! Несцерка. Па-боску, такая завядзёнка ўжо. Палова хаты табе, Анця, палова – Аксёну.* Аксён. *Няхай так.* Несцерка. *Табе ўслон, а табе лава.* Несцерка. *Табе ложка, табе печ. Табе гаршкі, табе глечыкі. Табе канопля, табе чарніла. Табе палоўнік, табе качарга. Табе лыжка, табе нож. Табе капуста, табе каўбаса. Табе салом, табе сена* (Г. Марчук).

Праведзенае даследаванне дазваляе зрабіць наступныя **высновы**. З'ява сінтаксічнай кампрэсіі дастаткова пашырана ў драматургічных і публіцыстычных тэкстах. Кампрэсіяй звычайна называюць скарачэнне сродкаў выражэння зместу ў сказе або тэксце. З'явы кампрэсіі абумоўлены тэндэнцыяй да ўсё большага

функцыянавання сацыяльна арыентаваных мадэлей. Кандэнсацыя інфармацыі спрыяе лаканічнай перадачы зместу і павелічэнню семантычнай ёмістасці кожнай сінтаксічнай пазіцыі ў сказе.

У мастацкіх і публіцыстычных творах выяўлена кампрэсія семіятычная і камунікатыўная. **Семіятычная кампрэсія** рэалізуецца пераважна ў асіметрыі плана выразэння – плана зместу, пропуску частак выказвання. Асіметрыя *плана выразэння / зместу* назіраецца ў канструкцыях з сінкрэтычным характарам сінтаксічных пазіцый, з пропускам аб'екта, суб'екта, прэдыката або адначасовым іх неўжываннем. Пропуск *часткі выказвання* ў канструкцыях з сінтаксічнай кампрэсіяй суправаджаецца рознымі структурнымі з'явамі. Семіятычная кампрэсія можа мець кальцавую структуру – пачынаць і заканчваць тэкст, змяшчаць дзве сінтаксічныя пазіцыі, якія сінкрэтызуюць суб'ект, прэдыкат, аб'ект і сірканстант, можа назірацца анафарычная замена цэлага выказвання, накладанне асіметрычных структур адна на адну. У канструкцыях з мінімальнай колькасцю кампанентаў назіраецца кампрэсійная дамінанта, пропуск кампанента ва ўсіх рэпліках складанага сінтаксічнага цэлага кваліфікуецца як кампрэсійная дамінанта. У публіцыстычных творах выяўлены ключавыя сказы, што змяшчаюць сінтаксічную кампрэсію, дзейнае раскрыццё зместу якіх ажыццяўляецца наступнымі рэплікамі. Ключавы перадпазіцыйны сказ можа мець структуру намінацыўнага ці ўключаць рэгулярныя граматычныя з'явы або змяшчаць анафарычную адылюкцыю быць вытворным.

Літаратура

1. *Азимова, М. Н.* Сопоставительно-типологический анализ фразеологической системы таджикского и английского языков : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.20 / М. Н. Азимова ; Рос.-Таджик. ун-т. – Душанбе, 2006. – 49 с.
2. *Мельников, Г. П.* Системная типология языков: принципы, методы, модели / Г. П. Мельников ; Рос. акад. наук, Ин-т языкознания. – М. : Наука, 2003. – 393 с.

3. *Михневич, А. Е.* Проблемы семантико-синтаксического исследования белорусского языка : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.02 / А. Е. Михневич ; Акад. наук БССР, Ин-т языкознания. – Минск, 1976. – 44 с.
4. *Циммерлинг, А. В.* Типологический синтаксис скандинавских языков / А. В. Циммерлинг. – М. : Яз. славян. культуры, 2002. – 895 с.
5. *Теньер, Л.* Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер ; пер. с фр. И. М. Богуславского [и др.] ; общ. ред. В. Г. Гака. – М. : Прогресс, 1988. – 653 с.
6. *Кибрик, А. Е.* Константы и переменные языка / А. Е. Кибрик ; Моск. гос. ун-т, Филол. фак. – СПб. : Алетейя, 2005. – 719 с.
7. *Pottelberge, J. van.* Defining grammatical constructions as a linguistic sign: the case of periphrastic progressives in the Germanic languages / J. van Pottelberge // *Folia Linguistica*. – 2007. – Vol. 41, Iss. 1/2. – P. 99–134.
8. *Важнік, С. А.* Кантрастыўны сінтаксіс польскай і беларускай моў: семантыка і дыстрыбуцыя дзеяслоўнага прэдыката / С. А. Важнік. – Мінск : Права і эканоміка, 2008. – 464 с.
9. *Karolak, S.* O założeniach składniowo-semantycznego opisu języków naturalnych / S. Karolak // *Studia z Filologii Pol. i Słowiańskiej* / Pol. Acad. Nauk, Inst. Slawistyki. – 2004. – T. 39. – S. 219–228.

Н. У. Чайка, доктор філалагічных навук, прафесар кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі БДПУ

СЕМІЯТЫЧНАЯ КАМПРЭСІЯ Ў МАСТАЦКІХ І ПУБЛІЦЫСТЫЧНЫХ ТЭКСТАХ

У артыкуле даследуецца семіятычная кампрэсія ў мастацкіх і публіцыстычных тэкстах. Аналізуюцца працы вучоных, прысвечаныя пытанню сінтаксічнай кампрэсіі, – М. Н. Азімавай, Г. П. Мельнікава, А. Я. Міхневіча і інш., вызначаюцца асноўныя кірункі тэарэтычнай распрацоўкі з’явы кандэнсацыі тэксту. Вывучаецца семіятычная кампрэсія ў аспекце асіметрыі плану зместу / выражэння ў сінтаксічнай канструкцыі. Выяўлены праявы семіятычнай кампрэсіі ў мастацкіх і публіцыстычных тэкстах – пропуск часткі выказвання, сінкрэтызм сінтаксічных пазіцый пры пропусках аб’екта, суб’екта, прэдыката і адначасовым іх неўжыванні. Вызначаны і сістэматызаваны пазіцыі тэкставай кандэнсацыі – перад- і постпазіцыя і іх структура – лінейная і кальцавая.

Ключавыя словы: семіятычная кампрэсія, кандэнсацыя тэксту, сінкрэтызм сінтаксічных пазіцый, суб’ект, аб’ект, прэдыкат, складанае сінтаксічнае цэлае, анафарычная замена.

N. Chaika, Doctor of Philology, Professor of the Department of Linguistics and Linguodidactics BSPU

SEMIOTIC COMPRESSION IN FICTION AND JOURNALISM SUMMARY

The article investigates the semiotic compression in fiction and and public writing. It analyzes the works of scientists on the issue of semiotic compression – works of M. Asimov, H. Melnikava, A. Mikhnevich, et al., it also determines the main directions of theoretical development of syntactic condensation phenomenon. Semiotic compression is studied in the aspect of the asymmetry between plan of the content and plan of the expression in the syntactic construction. Semiotic compression displays in fiction and public writing are identified – elision of utterance part, syntactic positions syncretism within an object, subject, predicate elision, or their simultaneous nonuse. The article identifies and systematizes textual condensation positions – pre- and postposition and structure – linear and annular.

Keywords: semiotic compression, text condensation, syncretism of syntactic positions, subject, object, predicate, complex syntactic unit, anaphoric substitution.